

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילצין, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 33 – אקדמיה זה לא המקום ל"פוליטיקלי קורקט"

לפני כחודש ארע מקרה שהרעיש את האקדמיה האמריקנית וגרם לזעזוע ולחשבון נפש עמוק בקרב כל השחקנים. הדבר היה תוצאה של אירוע אחר, שהתרחש לפני כשנה, שגרם גם הוא לדיון ציבורי נוקב. הנה הסיפור – ולאחריו מוסר ההשכל (שלי).

פרופ' לרי סומרס – נשיא האוניברסיטה היוקרתית ביותר בעולם, הרווארד (גילוי נאות, שם קיבלתי תואר שלישי) – נשא לפני שנה נאום באוניברסיטה השכנה MIT (היוקרתית אף היא), המתמחה בלימודי מדע וטכנולוגיה. בנאומו, העלה פרופ' סומרס את האפשרות, שיתכן שאחת הסיבות לכך שנשים פחות נכנסות לתחום המדעיים המדויקים (כגון פיסיקה) והטכנולוגיים היא שאולי יש להן פחות כישורים (אינטליגנציה) במקצועות אלה. לעומת זאת, יכול להיות שיש להן כישורים גבוהים יותר מגברים בתחומים אחרים, כגון ההומאניים. יצוין, שהאורחים ביקשו ממנו "להרהר" בקול רם בסוגיה זו ואמירתו לא היתה בגדר שליפה מהמותן.

המהומה לא איחרה לבוא: מתקפות חזיתיות מפרופסורים משני המינים, הן מחוץ להרווארד והן מתוכה קראו לפטר את הנשיא, הפגנות נגדו נערכו ברחבי הקמפוס; המרצים באחת הפקולטות בהרווארד הצביעו "אי-אימון"; ועוד. בין לבין, הוא עשה כמה דברים נוספים שהכעיסו חלק מהמרצים באוניברסיטה שלו (למשל, נזף בפרופסור / ראש מחלקה, שחום עור, על כך שהרבה להסתובב בעולם ולתת הרצאות פופולאריות במקום להתמסר למחקר ולטיפוח מחלקתו).

בין שצדק בנזיפתו ובין שלא, שימו לב כי בשני המקרים מדובר ב"דיבור" ולא במעשה (כך למשל, הוא לא פיטר את הפרופסור שחום העור וכו'). למרות זאת, הביקורת נגדו הלכה וגברה במהלך השנה, ולפני כחודש התפטר נשיא הרווארד מתפקידו – לא לפני כמה הפגנות גדולות של הסטודנטים למענו ולמען הישארות! עכשיו מתקיים דיון ציבורי רחב היקף באוניברסיטה ובתקשורת באשר ל"חופש הדיבור" ויותר חשוב – חופש המחשבה (מה שנקרא "חופש אקדמי"). אם נשיא אוניברסיטה יוקרתית נאלץ להתפטר בגלל דברים שאמר, שאינם מוצאים חן בעיני אחרים, אז מה נותר מהחופש האקדמי? אולי מישהו צריך לכתוב "מילון פוליטיקלי קורקט" (politically correctness dictionary) – מה מותר ומה אסור לחשוב!?

נדמה לי שיש כאן אירוניה מסוימת בהתחשב בתפיסת העולם ה"פוסט-מודרנית" השלטת כיום בעולם. תמציתה של תפיסה זו היא ביטול היררכיות: כל דעה טובה בדיוק כמו דעות אחרות. ודווקא בתקופה כזו סותמים את פיו את מי שמשמיע דעה "לא מקובלת". ומדוע משתיקים אותו? לא בגלל שהדעה "אינה נכונה", אלא בגלל שהיא עלולה לפגוע ברגשות המאזינים למיניהם! כלומר, לא חשוב הבסיס הרציונאלי אלא הפגיעה האמוציונאלית. ברור, שאין זו גישה אקדמית, לא מדעית ובוודאי זו אינה הדרך לברר (בסופו של דבר) את ה"אמת".

ומכאן למצב באקדמיה הישראלית. לשמחתי, הפוליטיקלי קורקט לא הצליח (בינתיים) להכות שורשים בקרקע הישראלית. אולי זו הגישה ה"דוגרית" של הישראלי המצוי: tell it like it is. אולי אנו סתם מתעכבים (שלא לומר מפגרים) בעשור או שניים מאחורי הדוד הגדול והתופעה עתידה להגיע גם אלינו. ייתכן שהמאמצים ברחבי תבל להשתיק את "הקול היהודי" (הוועידה בדורבן, דרום אפריקה; ה"חרם האקדמי" כנגד חוקרים ישראלים מבית היוצר של האיגוד המרצים בבריטניה), גם הם מראים לנו את הסכנות העורבות בהשתקה כלשהי. אולי פועל אצלנו איזשהו נגדן תרבותי "יהודי" (הנה, אמרתי משהו לא פוליטיקלי קורקט) לגישה בלתי-רציונאלית כזאת. שהרי, כבר בתלמוד נכתב "אלו ואלו דברי אלוהים חיים" (פוסט-מודרניות בהתגלמותה!), אבל בסופו של דבר כמעט תמיד כן פוסקים באופן נחרץ לכאן או לכאן.

אינני טוען, שאסור להתעלם מרגשותיהם של אחרים או שאין טעם לחשוב פעמיים-שלוש לפני שזורקים כל הרהור-לב לחלל האוויר. אספר בהקשר זה דבר שקורה כל שבוע מאחורי הקלעים של

בלוג זה. אני נוהג להעביר אותו למטרות עריכה ומשוב לשני ידידים מהעולם האקדמי המקומי. אחת (שימו לב: דווקא האישה) נוטה לתמוך ואף לעודד את הביקורות הנוקבות והאמירות החריפות שלי; השני משתדל לרסן אותי שמא אפגע ברגשות קבוצה זו או אחרת. אני יכול להעיד ששניהם "בני אדם" יוצאים מן הכלל מבחינה אנושית. אז מדוע ההבדל בגישתם? על אף ששניהם ישראלים במקור, הגבר בילה וממשיך לנסוע תקופות קצרות וגם ארוכות לשבתונים, כנסים, סמינריונים וכו' בחוץ לארץ ובהחלט הפנים את הרגישות השוררת באווירה שם; לעומתו, העמיתה אינה מרבה בנסיעות לחו"ל וכנראה נשארה אצלה לא מעט דוגריות ישראליות. כשאני מסתכל אחורה, אין ספק שידידי הגבר מנע ממני לא מעט אי-נעימויות תוך כדי "המלצה נוקבת" ומוצדקת להשמיט אמירה זו או אחרת מהבלוג שלי. ובכל זאת אני שואל: באיזה מחיר?

המחיר של הדמוקרטיה, מישהו פעם אמר, הוא שאנו נאלצים לשמוע דברים שאינם נעימים לאוזנינו. אם לשפוט על פי מה שקורה בארץ – למשל, חוקרים כמו ד"ר אילן פפה מאוניברסיטת חיפה עדיין מועסקים כמרצים, למרות שהדברים שיוצאים תחת עטם מקוממים רבים לעתים קרובות. אולם, יש לעמוד על המשמר לא רק במישור המקרו (כלפי חוץ) אלא גם במישור המיקרו, כלומר מה שקורה בתוך השיעורים שלנו: לא להשתיק סטודנטים אשר מביעים עמדות "חריגות"; כן לתת פתחון פה לקבוצות "רדיקליות" להשמיע את עמדתם בתוך כותלי הקמפוס. כמובן, אין זאת אומרת שכולם "שווים" ושאין מקום להתווכח ואף לטעון שהצד השני "טועה" (על בסיס עובדות).

כמו בחברה, אי אפשר לחיות עם שוויון של תוצאות אבל בוודאי עלינו לשאוף לשוויון של הזדמנויות. ה"פוליטיקלי קורקט" מתנגד גם לזה וגם לזה במישור המחשבות והדיבורים. הלואי שתפיסה זו תישאר מעבר לים ולא תפגע בחופש הדיבור, המחשבה והמחקר האמיתי, שעדיין קיימים בישראל.

wilzis@mail.biu.ac.il